

ઉપાદ્ધાત

નમસ્કારસમો મન્ત્રો ન મૂતો ન મધિવ્યતિ ॥

શ્રી નમસ્કાર મહામત્રની મર્વોપરિતા—

તૈત્તિ દર્શનમા શ્રી નમસ્કાર મહામત્રના સૂત્રુ અને એના અર્થતુ મૈથી લિચુ સ્થાન સ્વીકારવામા આવ્યુ છે આનુ પ્રધાન કારણુ એ છે કે-વિદ્યના સમસ્ત પ્રાણિગણુમા સર્વોચ્ચ શક્તિ, બુધ્ધિ, સયોગ અને સામગ્રીની વિશિષ્ટતા ધરાવનાર માનવના અવતારમા એ વિશિષ્ટતાને અનુરૂપ અરમ આદ્ય કયો, અર્થાત્ અતિમ જીવનસાધ્ય શુ, તેમજ એની સુદર અને સમીચીન સાધના કઈ, તથા એ સાધ્ય સાધનાદિ સત્ તત્વોના ઉપદેષ્ટા કોણુ? એનો આ નમસ્કાર મહામત્રમા નિર્દેશ છે જગતના જીવમાત્રના સર્વ શ્રેષ્ઠ ઉપકારક, ઉપકાર માર્ગ, અને ઉપકાર રૂપ ફલનો આમા ઉદ્દેશ છે વર્તમાન જીવનમાય અનુપમ આશ્વાસન, સ પૂર્ણ શાન્તિ અને પવિત્ર પ્રેરણા આપનાર શ્રેષ્ઠતમ આદ્યો આમા દર્શાવેલા છે વગી અક્ષરમાત્રથી પણ શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર અ યન્ત પ્રભાવશાલી છે

વાડ્મયનાયક નમસ્કાર મંત્ર —

જૈન શાસનના અગ્રાધ વાડ્મયમા સર્વ પ્રથમ સ્થાન શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર ધરાવે છે કેમકે (૧) એ અખિત શ્રુતનો સાર છે, (૨) એના ધ્યાનમા મહાજ્ઞાની શ્રુતપારગામી મહર્ષિએ પણ જીવનનો અતિમ કાલ વીતાવે છે, (૩) એમા કન્યાણુસ્વરૂપ અનંત અર્થ ભર્યો છે, (૪) એ સુખ દુખાદિની સર્વ સ્થિતિમા અને જીવનમરણના સર્વ કાળે અમરણીય છે, (૫) એનાથી લાકિક લોકોત્તર સર્વ સમૃદ્ધિ આવી મળે છે, (૬) એ ભયકર પાપી જીવનમાથીય જીવને ઉદ્ધરનાર, અને ઘોર ભયોને દાળનાર છે, એ (૭) સર્વ શ્રેષ્ઠ ધ્યેય, ધ્યાતા અને ધ્યાનનો દર્શક છે વગેરે વગેરે

સંક્ષેપમાં નમસ્કાર મંત્રનો વિષય—

શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર, એ નવપદોનું બનેલું મહા મંગલ સૂત્ર છે એના પ્રારભના પાંચ પદોમા શ્રી અરિહંતાદિ પાંચ પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર દર્શાવેલો છે પછીના બે પદોથી આ પાંચ નમસ્કારને સર્વ પાપનો નાશક કહેવાદ્વારા ફળ બતાવવામા આવ્યું છે. ત્યારે, છેવટના બે પદોમા સર્વ કરતા શ્રેષ્ઠ મંગલ કહી એનો મહિમા ગાવામા આવ્યો છે

પાંચ પરમેષ્ઠીની ઓળખ —

પરમેષ્ઠી એટલે પરમ-શ્રેષ્ઠ સ્થાને રહેલા, અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ અવસ્થાને પામેલા આ શ્રેષ્ઠ અવસ્થા જુદી જુદી દ્રષ્ટિએ છે એમા પ્રથમ પરમેષ્ઠીપદે ગિરાજમાન પરમાત્મા શ્રી અરિહંત દેવ એ જૈનદર્શનના મૂળ ઉત્પાદક છે અર્થાત્ સત્ તત્ત્વોના આદ્ય પ્રકાશક અને સદ્ધર્મના આદ્ય સ્થાપક હોવાથી એ પ્રથમ

પરમેષી છે (૨) આત્મવૈના સપૂર્ણજ્ઞાનનું અને આ
ધર્મના સર્વોચ્ચપાત્રનું આત્મન્ટિક રૂપ જે મોક્ષ, અર્થાત્
આત્માના અનંતગુણમય સપૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપની જે પ્રકટરૂપ,
એને વરેલા પરમાત્મા શ્રી સિદ્ધ ભગવાન એ જીને પરમે-
ષીપદે બિરાજે છે (૩) ધર્મનું તત્ત્વમિથિત મુખ્ય સ્વરૂપ
જે પચાચાર, એના સ્વયં પાવક અને અન્યમા પ્રચારક
ત્રીજા પરમેષી શ્રી આચાર્ય ભગવત છે (૪) ચોથા પરમેષી
શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ એ ઉક્ત તત્ત્વ અને ધર્મના પ્રતિ-
પાદક જે સૂત્ર-સિદ્ધાન્તો-આગમો, એના પાઠક છે ત્યારે
શ્રી સાધુ મહર્ષિઓ શ્રી અરિહતની આજ્ઞાથી સ્વકીય સર્વા-
ંગીણ જીવનને નિયન્ત્રિત બનાવી, યોગ્ય સુશુભની નિશ્ચયે
આત્મહિતકારી એવી પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ-માર્ગરૂપ સાધુતાને
અહોનિશ અપનાવતા પશ્ચમ પરમેષીપદને અલક્ષ્ય કરે છે

પ્રથમ પરમેષી શ્રી અરિહતના નામ —

શ્રી અરિહત પરમાત્મા એ પરમપુરુષ પરમેશ્વર
છે એમને શ્રી જિનેશ્વર દેવ તીર્થંકર દેવ, અભયદાતા,
સાર્વ, ત્રિલોકનાથ, અર્હત પ્રભુ, દેવાધિદેવ, વીતરાગ,
સર્વજ્ઞ, જિનેન્દ્ર ભગવાન વગેરે નામોથી પણ સંબોધાય છે
આ બધા સાન્વર્થ સામાન્ય નામો છે કેહપણ અરિહત પર-
માત્માને એ લાગુ પડે છે ત્યારે વિશેષ નામો બીજા હોય
છે હા ત શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવાન, શ્રી મહાવીરસ્વામી,
શ્રી સીમધરસ્વામી વગેરે

અરિહત એટલે ? —

અરિહત શબ્દની બે ભાવ લેવાનાં છે, એક, પુણ્ય

પ્રાપ્ત અદ્વૈત મહાપ્રાતિહાર્યની શોભાને યોગ્ય છે તે અદ્વૈત (અસ્થિત), અને બીજી, રાગદ્વેષાદિ મહા આતર શત્રુને હંચુનારા તે અસ્થિત અસ્થિત એ બહુ પૂર્વે એક સામાન્ય આત્મા, સસારી જીવ હોય છે, પણ છેદ્વેથી ત્રીજા જીવમા આખા વિશ્વને તારવાની કરુણાભાવનાના બળ પર અને શ્રી અસ્થિત વાત્સલ્યાદિ વીસ સ્થાનકેની ઉચ્ચ ઉપાસનાના પ્રતાપે તીર્થંકર (અસ્થિત) બનવાનું પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે એ પછી તીર્થંકર બનવાના છેલ્લા જીવમા ઉત્તમ રાજકુલાદિમા જન્મ પામતા જ વિશિષ્ટ અવધિજ્ઞાન, અભીમત્સ ધાતુઓવાળું અલૌકિક શરીર, અપ્રતિમ રૂપ, સુગંધી શ્વાસોશ્વાસ, યાવજ્જીવ નીરોગિતા અને અદૃશ્ય આહાર નિહારવિધિ વગેરે અતિશયોથી એ પરિવરેલા છે. દેવા ગનાના સૂતિકર્મ તથા દેવો અને ઇન્દ્રોના જન્માભિષેકની પૂજા પામી, દેવો તથા માનવજાતકોના માત્ર અનુરોધથી એમની સાથે કીડા કરતા અને માતાપિતાના બાદશાહી લાડકોડ પામતા એ ઉછરે છે, છતાં હૃદયથી મહાવિરાગી હોય છે.

શ્રી અસ્થિતની ત્રણ અવસ્થા -

જન્મતા જ મળતા ઇન્દ્રોના નમનમા એમને ગર્વઉત્કર્ષ હોતો નથી એ રાજ્યના અધિપતિ સમ્રાટ રાજા થાય ત્યાં એમને આત્મક્રિા હોતી નથી, અને એ સમગ્ર છોડી શ્રમજીવને ત્યાં એમનામા કાયા પ્રત્યે સુખશીલતા હોતી નથી આ ત્રણ મહાન વિશેષતાવાળી જન્મ-અવસ્થા, રાજ્ય-અવસ્થા અને શ્રમજી-અવસ્થા, એ ત્રણે અવસ્થાઓ શ્રી અસ્થિત પ્રભુની 'પિડન્ધ-અવસ્થા' ગણાય છે (પિડન્ધ= દેહમા રહેલી) પછી સર્વજ જીવનમુક્ત બની ધર્મતીર્થને

રૂપાપે, અને ભવ્યજીવોને પ્રતિબોધ કરના વિચરે, એ તીર્થ કરપદમા અર્થાત્ તીર્થ કરપણામા રહેલી અવસ્થા 'પદસ્થ અવસ્થા' કહેવાય છે. છેવટે સ્વીય સકલ કર્મના બંધન છેલ્લી જડ પુનઃગત માત્રના મગ છોડી પોદ્ગલિક રૂપ વટાવી વિદેહમુક્તા બને છે, એ એમની 'રૂપાતીત અવસ્થા' કહેવાય છે. આમ શ્રી અરિહંત પરમાત્માનું જીવન પિડસ્થ અને પદસ્થ અવસ્થામા પસાર થઈ પ્રાતે રૂપાતીત અવસ્થામા પર્યાવસાન પામે છે.

બાર અષ્ટ અરિહંતદેવ

ઘોં તીર્થ કર પ્રમુ 'ગૃહસ્થ જીવનમા પણ ધીર, વીર અને ગંભીર હોય છે વિનય, વિવેક અને વૈરાગ્યશાલી હોય છે, ઔચિત્ય, ઔદાર્ય અને ઔદાસ્યના બહાર હોય છે સંસારના મહાન વશવોને, મોટા માનમરતમાને તિવાજલિ આપી સુવમપમે વિચરે છે ત્યારે, એક માત્ર કર્મફલનું લક્ષ્ય સમી, કઠોર મતપાવન, લીમ તપસ્યા, તેજસ્વી ત્યાગ, પ્રમળ પરિસહ પર વિજય, ચાર ઉપસર્ગનું સમભાવે વેદન, અહનિશ આત્મભક્તિ, નિરંતર ધારાબદ્ધધ્યાન, વગેરે આચરે છે સાધનાને અતે જ્ઞાનાવસ્થાથી આદિ ચાર ઘનઘાતી કર્મને આત્મા પરથી દૂર કરી વીનસાગ સર્વજ્ઞ બને છે એટલે, અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર (વીનસાગત્ય) અને અનંત વીર્થ એ ચાર અનંતા પ્રાપ્ત કરે છે.

અહિ પૂર્વે ઉપાર્જીત તીર્થ કરપણાનું પુણ્ય ઉત્થમા આવે છે એના યોગે એમની સેવામાં આઠ પ્રાતિકાર્ય નિરંતર હાજર રહે છે તે આ પ્રમાણે-રતનમય મિહાસન, વીજાતા ચામર, છત્ર, લામડલ, હન્ડુભિ, દિબ્ય ધ્વનિ,

ગુપ્ત વૃદ્ધિ, અને અશોક વૃદ્ધ આ આક, અને જ્ઞાનાતિશય-
વચનાતિશય-પૂજાતિશય અને અપાયાપગમાતિશય એ
ચાર-એમ કુલ બાર ગુણ શ્રી અરિકંતના કહેવાય છે

ચાર મુખ્ય અતિશય

એમા જ્ઞાનાતિશયથી લોકાલોકના અર્થાત્ સમગ્ર
ચરાચર પદાર્થોના ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાનના મર્વ ભાવો જાણે
છે વચનાતિશયથી દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંક સર્વને શ્રાદ્ધ
એવી અને એકી સાથે હજારો સંદેહને દૂર કરતી સવેગ
વેગમ્બ નીતરની પાત્રીસ અતિશયવાળી તત્ત્વ-વાળી પ્રકાશ
છે, જે માનવજાત ન લાગે શાક, ન લાગે ભૂખ, કે ન
લાગે તરસ, એટલી બધી એ અમૃત કરતાય અધિકી
મીઠી હોય છે પૂજાતિશયથી નરેન્દ્રો-દેવેન્દ્રોથી એ
પૂજાય છે દેશનાભૂમિ માટે સમવસરણ દેવો રચે છે,
જેમા જગત, સુવર્ણ અને રત્નના ત્રણ ગઢ ઉપર દેવ-
મનુષ્યોની બાર પર્વદાની વચ્ચેમા જગદ્ગુરુ વિરાજી ધર્મોપ
દેશ કરે છે શ્રી અરિકંત પ્રભુ જ્યા પગડુ મૂકે તે
પૂર્વે નીચે માખણના પિંડા જેવા કોમળ સુવર્ણકમળ
રચાય છે અપાયાપગમાતિશયથી શ્રી અરિકંતની
આસપાસના સવાસો યોજન જેટલા ક્ષેત્રમાથી જનતાના
મારી, મરકી વગેરે વગેરે ઉપદ્રવોરૂપી અપાથો દૂર થઈ
જાય છે તેમજ પોતાના રાગદ્વેષાદિ અપાથો પણ દૂર
થયેલા છે પૂર્વોક્ત સુગંધી શ્યામોચ્છવાસાદિ જન્મસિદ્ધ
ચાર મૂળ અતિશય, દેવકૃત ઓગડીસ અતિશય અને
ઘાતિકર્મદાય થયેથી અજિયાર અતિશય, એમ કુલ ચોત્રીસ
અતિશય શ્રી અરિકંત પરમાત્માના હોય છે

પરમાત્મા અગે જૈન જૈનેતરની દૃષ્ટિનો ભેદ

અહિં એન્ડુ સમજવા જેણે છે કે ઇતર દર્શનોમા કયાક અનાદિશુદ્ધ ઇશ્વર અને કયાક સુદ્ધિકાળથી ઉત્પન્ન શુદ્ધ ઇશ્વર માનવામા આવેલ છે ત્યારે જૈન દર્શનમા તે વિશિષ્ટ ભવ્યનાવાળો, સામાન્ય આત્માની જેમ, સંસારમાં સમજ કરતો જીવ આત્મસાધના કરી ઇશ્વર બને છે. એ કિસાણે પૂર્વે જનતા આત્મા પરમાત્મા બન્યા છે, અને ભવિષ્યમા પણ એમ જ બનશે, તથા વર્તમાન મહા વિદેહ જેને વીસ નીર્ધાર ભગવાન વિહરમાન મોહુદ છે. બીજી કી અરિન્દ તીર્થ કરો ઉપરોક્ત સ્થિતિવાળો છે, ત્યારે ઇતર દર્શનમને ઇશ્વરની તેવી સ્થિતિ નથી કેઇક ઇતરો. ઇશ્વરને જગત્કર્તા માને છે, પણ જૈનો પરમાત્માને તત્ત્વપ્રકાશક અને માર્ગદેશક માને છે. ઇતર દર્શનોમા શુદ્ધ ઇશ્વરના પણ અવતાર માન્યા છે જેમા ઇશ્વરને પોતાના પુણ્ય-પાપ વિના પણ જે સારો નરસો સયોગ સામગ્રી મળવાનું માન્યુ છે, એ કાર્યકારણુત્તાવાદિના નિયમનો ભંગ સૂચવે છે ત્યારે જૈન દર્શન તો કહે છે કે-પોતાના જ શુભાશુભ કર્મના કિસાણે પરમાત્મા સયોગ-સામગ્રી પામે છે, અને સર્વ કર્મ ક્ષય થયા પછી એમને ફરી ધર્મસ્થાપના કરવા આવવાનું રહેતું નથી એ તો સદા માટે સિદ્ધ બુદ્ધ મુખ રહે છે ઇતરોમા પરમાત્મત્વ સર્જનાદિ શક્તિ પર નિર્ભર છે જૈનોમા એ વીતસાગતાદિ ગુણો પર નિર્ભર છે, અને એજ વિશ્વને મોક્ષસાધનામા પ્રેરક છે

બીજી એક જાણ વિશેષતા એ છે કે-જૈન મતે શ્રી અરિહંતના ઉપકાર એક વિશિષ્ટ કોટિના છે, ત્યારે ઇતર મને ઇશ્વરના ઉપકાર બીજી કોટિના છે, હા ત ઇતર મનમા

પુષ્પ વૃદ્ધિ, અને અશોક વૃક્ષ આ આઠ, અને જ્ઞાનાતિશય-
વચનાતિશય-પૂજાતિશય અને અપાયાપગમાતિશય એ
ચાર-એમ કુલ બાર ગુણ શ્રી અરિકંતના કહેવાય છે

ચાર મુખ્ય અતિશય

એમા જ્ઞાનાતિશયથી લોકાલોકના અર્થાત મમન
ચરાચર પદાર્થોના જૂન-ભવિષ્ય-વર્તમાનના મર્ક ભાવો જાણે
છે વચનાતિશયથી દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંક સર્વને ગ્રાહ્ય
એવી અને એકી સાથે હજારો સદેહને દૂર કરતી સવેગ
વૈરાગ્ય નીતરની પાત્રીમ અતિશયવાળી તત્ત્વ-વાણી પ્રકાશે
છે, જે માનવતા ન લાગે થાક, ન લાગે જૂખ, કે ન
લાગે તરમ, એટલી બધી એ અમૃત કરતાય અધિકી
મીઠી હોય છે પૂજાતિશયથી નરેન્દ્રો-દેવેન્દ્રોથી એ
પૂજાય છે દેવનાભૂમિ માટે સમવસરજી દેવો રચે છે,
જેમા જનત, સુવર્ણ અને રત્નના ત્રણ ગઠ ઉપર દેવ-
મનુષ્યોની બાર પર્વદાની વચ્ચેમા જગદ્ગુરુ વિરાજી ધર્મોપ
દેશ કરે છે શ્રી અરિકંત પ્રભુ જ્યાં પગલુ મૂકે તે
પૂર્વે નીચે માખણના પિઠા જેવા કોમળ સુવર્ણકોમળ
રચાય છે અપાયાપગમાતિશયથી શ્રી અરિકંતની
આસપાસના સવાસો યોજન જેટલા હોનમાથી જનતાના
મારી, મરકી વગેરે વગેરે ઉપદ્રવોદ્ધૂપી અપાયો દૂર થઈ
જાય છે તેમજ પોતાના રાગદેવાદિ અપાયો પણ દૂર
થયેલા છે પૂર્વોક્ત સુગંધી શ્યામોચ્છવાસાદિ જન્મસિધ્ધ
ચાર મૂળ અતિશય, દેવકૃત ઓગણીમ અતિશય અને
ધાતિકર્મહય થયેથી અગિયાર અતિશય, એમ કુલ ચોત્રીસ
અતિશય શ્રી અરિકંત પરમાત્માના હોય છે

ગીનાજીના હિંચાએ, 'કુરુક્ષેત્રમાં જ્યારે અર્જુને પીનરાઈ ભાઈઓ, વિદ્યાચુરુ દ્રોણાચાર્ય, પવિત્ર બીભપિતામહ વગેરે ગાથે લડવા ના પાડી, ત્યારે શ્રી કૃષ્ણે અર્જુનને લડવાની એવી પ્રેરણા આપી કે જેના પરિણામે થયેલા ખૂનખાર યુધ્ધમાં કેઈ આર્ય નરસ્તનો નાશ પામ્યા, અને પાડવોને રાજ્ય મધ્યુ મીઝ બામ્લુ જેન મતમાં જીત્યો. જરત ચક્રવર્તીએ દબાવવા માડલા પોતાના અકૂળ ભાઈઓ ન્યાયપુરસ્કાર લડી દેવાની સલાહ દેવા પિતા ઋષભદેવ અરિહત પાસે ગયા, ત્યારે શ્રી અરિહતદેવે એવો તત્વોપદેશ કર્યો કે જેના પરિણામે અકૂળ ભાઈઓ રાજ્ય ત્યજી, મહર્ષિ જની મર્વજ થયા અને જન્મ જરા મરણથી મુક્ત બન્યા, અને બીજી બામ્લુ યુદ્ધ અટક્યું. તેમજ જરતે પશ્ચાત્તાપ કરી એમને ખમાવ્યા, દૂકમાં શ્રી અરિહતના ઉપકાર તરોકે એમને વિશિષ્ટ ઉપદેશ છે

અરિહતનો વિગિષ્ટ ઉપદેશ —

અરિહતની વાણીમાં શુ શુ પ્રકારો છે? (૧) ઉત્પાદ, વ્યય અને પ્રોજ્યની મહાસત્તાથી વ્યાપ્ત ૫ આસ્તિકાય— (ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને જીવાસ્તિકાય) (૨) જીવ-અજીવ, આસવ-અધ, તથા સવર-નિર્જીવ-મોક્ષ એ સાતમાં સમાવિષ્ટ જ્ઞેય-જ્ઞેય-ઉપાદેયની તત્ત્વત્રયી. (૩) મોક્ષમાર્ગભૂત સમ્યગ્ દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્રમય રત્નત્રયી. (૪) મુદેવ-મુશુરુ-મુધર્મરૂપી ઉપાસ્યત્રયી. (૫) કર્મ, જીવ અને જગત ૩ સારની અનાદિતા, વિશ્વનુ નિયમબદ્ધ સ્વાલન, 'આત્મપુરુષાર્થનુ અન્તિમ ફલ, વગેરે સમસ્યાઓનો સચોટ ઉકેલ (૬) માર્ગાનુસારિતારૂપી સામાન્ય ગૃહસ્થ

ધર્મથી માઢી સમ્યક્ત્વમૂલ જારે જન અને અગિયાર
પ્રતિમારૂપ વિશેષ ગૃહસ્થ-ધર્મ, તથા માર્ગ-નિર
વેશ યતિધર્મ મુખીનો ક્રમગદ આચાર માર્ગ. (૭)
ચોદ ગુણસ્થાનકની અન્નર્ગત ભાવમગની અપના, સદૃઢ
અન્ધક દયા, અપુનર્બન્ધક દયા, માર્ગાભિમુખ, માર્ગપતિત
વગેરે પ્રથમ ગુણસ્થાનકથી માઢી અયોગીયેવેચીકરણ
મુખીનો ક્રમય વિકસનો ક્રમગદ સૂરમનાભર્યો આત્માનો
ઉત્ક્રાન્તિ માર્ગ. (૮) અજ્ઞાવિચય, અપાયવિચય વગેરે
ધર્મધ્યાનથી માઢી બુપસ્ત કિવાનિવૃત્તિરૂપી શુદ્ધધ્યાન
નો અન્તિમ પાયા મુખીનો ક્રમગદ દેશાન્ત માર્ગ. (૯)
પારમર્થિક લોકોત્તર સ્વરૂપવાળો જ્ઞાન યોગ, અને અદ્વેય-
જિજ્ઞાસાદિ ગુણાદક વગેરેથી પરિવરલો મિત્રાદષ્ટિથી માઢી
પરાદષ્ટિ મુખીનો ક્રમગદ અષ્ટવિધ યોગદષ્ટિ માર્ગ
(૧૦) અજિગદ પ્રજ્ઞામ અને વાચિક શ્રુતિરૂપ નમસ્કારથી
વધના વધના ગીતનૃત્ય મુખીનો પૂજનવિધિનો ક્રમિક ક્રમ
સ્તવ, તથા દેવવંદનાદિથી માઢી ઉત્કૃષ્ટ જિનાશા-પાલન
મુખીનો ભાવસ્તવ, જો ઉભવને અવગમનો ક્રમગદ
ભક્તિમાર્ગ (૧૧) નમસ્કાર મહામત્તા જ્ઞાનથી માઢી
દષ્ટિવાદ મુખીના બોધનો ક્રમગદ જ્ઞાનમાર્ગ (૧૨)
અનસન-ઝિનોદરીથી માઢી સહીનતા મુખીનો બાદ્ય તપ અને
પ્રાયશ્ચિત્તથી માઢી કાષો સર્ગ મુખીનો આશ્વતર તપ-એમ
ક્રમગદ નિર્જરામાર્ગ-તપોમાર્ગ (૧૩) સમિતિ-શુભિ
વગેરેથી માઢી યથાખ્યાત ચારિત્ર મુખીનો અવર માર્ગ
(૧૪) દંભત્યાગથી માઢી ભવસ્વરૂપચિતન, વેશઅદષ્ટિએ
વધના આત્માનુભવ મુખીનો ક્રમગદ અધ્યાત્મ માર્ગ,
(૧૫) ઇચ્છા-પ્રલિધાનથી માઢી સિદ્ધિ-વિનિયોગ મુખીનો
ક્રમિક પુરુષાર્થમાર્ગ, (૧૬) ભવાભિનવીપણના ત્યાગથી

માડી ચતુ શરણુગમનાદિ સાધતા અતે પ્રમત્તયા કુળ-
 મોક્ષમા પરિણુમતો ક્રમગદ્ધ સાધનામાર્ગ, (૧૭) અહિંસા,
 સયમ અને તપરૂપી ધર્મમાર્ગ (૧૮) પ્રથમ બહુમાન-
 રૂપી ધર્મ-અકુરચી માડી સિદ્ધચુળસુધીનો ક્રમગદ્ધ કર્તવ્ય
 વિકાન્નમાર્ગ, (૧૯) જ્ઞાનાવસ્થાયાદિ આઠ પ્રકારના કર્મો
 પર બંધન, સક્રમણ વગેરે કર્મોનુ સૂક્ષ્મ વિસ્તૃત
 સ્વરૂપ, (૨૦) વસ્તુમાત્રના જઘન્યથી નામ સ્થાપના, દ્રવ્ય
 ભાવ, એ ચાર નિષેષ, ઉપક્રમ નિષેષ, અનુગમ, નય,
 એ ચાર અનુયોગ, નૈમમ, સંગ્રહાદિ, સપ્તનય, સ્યાદ-
 અસ્તિ-સ્યાત્તાસ્તિ, વગેરે સપ્તભગી, સ્વદ્રવ્ય-સ્વક્ષેત્ર-
 સ્વકાલ, સ્વભાવ તથા પરદ્રવ્યાદિ અપેક્ષાએ સત્ત્વ-અસત્ત્વ,
 નિત્યત્વ-અનિત્યત્વ, લેહ-અલેહ, સામાન્ય-વિશેષ, વગેરે
 ધર્મોની વ્યાપ્તિનો અનેકાતવાદ ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ ઘણુ
 ઘણુ શીમર્વજ અસ્થિતોએ ઉપદેશ્યુ ॥

અસ્થિતે ટાળેલા અઢાર દોષ.—

અસ્થિત એટલે આતર શત્રુને હુલનારા, એ અર્થમા
 શત્રુ તરોકે અઢાર દ્રવ્યો લેવાના છે તેમા, આત્મગુણના
 ધાતક જે ચાર ઘાતી કર્મો, તે પૈકી જ્ઞાનાવસ્થુ-દર્શનાવસ્થુના
 બે દોષો -અજ્ઞાન અને નિદ્રા છે અતરાયના ધરના ઢાનાતરાય,
 વીર્યાતરાય વગેરે પાચ દોષો છે, અને મોહનીયના ધરના
 મિથ્યાત્વ, અવિરતિ (પાપની અપેક્ષાનો-પાપ ન કરવાની
 પ્રતિજ્ઞાનો અભાવ) રાગ-દ્વેષ, કામ અને હાસ્ય-શોક વગેરે
 છ, એમ અગિયાર દોષ છે આ પ્રમાણે કુલ અઢાર દોષોને
 ઉત્કટ સંયોગ, વૈરાગ્ય, કઠોર ચારિત્રપાલન, અને ઘોર તપ
 સ્થાપડે દેહ, ઇન્દ્રિયો અને મળને સારી સીતે દમી દૂર કરે
 છે તેથી એ અસ્થિત બને છે.

બીજા પરમેષ્ટી - શ્રી સિદ્ધલગવાન —

બીજા પરમેષ્ટી પદમા શ્રી સિદ્ધ લગવાન વિરાજે છે એમના બીજા નામ સુક્ત, પારગત, અકલક, અમર, અજ, અનગ પરમજ્યોતિ, સદાશિવ, વગેરે છે. એ આઠે પ્રકારના કર્મના મળથી સંહિત બન્યા હોવાથી અત્યંત નિર્મલ અને આઠ ગુણવાળા બનેલા છે પૂર્વોક્ત ચાર ઘાતીકર્મના નાશથી અનતજ્ઞાન, અનતદર્શન, અનત વીતરાગતા, અને અનતવીર્યાદિ લગ્નિયો પ્રકટ થયેલી ■ તેમજ બાકીના ચાર અઘાતી પૈકી વેદનીય કર્મના નાશથી અનત અબ્યાબાધ સુખ, આયુ કર્મના નાશથી અક્ષય અજર અમર સ્થિતિ, નામકર્મના નાશથી અરૂપિપણુ અને ગોત્ર કર્મના અભાવથી અગુરુવધુના પ્રકટ થયેલી છે સસારમા જે સારા નરસા (શુભાશુભ) કર્મના યોગે યશ અને અપયશ, ઊચ કુલ અને નીચ કુલ, સૌભાગ્ય અને દુર્ભાગ્ય, સારુ શરીર-નરસુ શરીર, આરોગ્ય અને રોગ, માન અને અપમાન, અનાન અને મોક, રાગ દ્વેષ, હર્ષ અને શોક, વગેરે દ્વદ્વો વેદવા પડે છે, તેમાત્ર સિદ્ધ અવસ્થામા કાઈ હોતુ નથી મસારમા પણ આત્માના મૌલિક-આતરિક અપ્રકટ સ્વભાવમા તે ઉક્ત દ્વદ્વો તદ્દન વિનિર્મુક્ત ગિયતિ છે પરતુ પ્રવાહથી અનાદિકાળ થયા આત્મપ્રદેશો માથે એકમેક યથેચ જે પોદ્ગતિક કર્મ-સ્કધો, તેના વિપાકને લીધે ઉજા દ્વદ્વોની વિચિત્ર પરિસ્થિતિ આત્મા પર ઊભી થાય છે, એટલે ખરી રીતે વિચારતા, એ યશ-અપયશ વગેરે દ્વદ્વોના અનુભવની વચમા એનાથી તદ્દન નિરાળુ એવુ આત્માત્રુ અસલી શુદ્ધ સ્વરૂપ સ્વભાવગત કાયમ છે, એ સમજી રાગદ્વેષ સંહિત જીવન જીવી

શકાય છે તેથી પરંપરાવિરુદ્ધ યશ કે અપયશ, આરોગ્ય કે રોગીપણ વગેરે અવસ્થાઓને પરાઈ મમણ, એમાં આત્મા ઉન્માદ કે દીનતા કરતો નથી, પણ પોતે માન માક્ષીરૂપે એનો જ્ઞાતા દેખા જની, એને હૃદ્યમીનભાવે અર્થાત્ અરકત-અદિષ્ટ ભાવે વેદી તઈ અતે એ સર્વથા સુક્રા શાય, છે એટલે સિદ્ધ જની ત્રિભુવનના ઠેક મવાળે જઈ વસે છે એ હવે નિર્મમ-નિર્વિકાર છે, નિરજન-નિરાકાર છે, સર્વજ-સર્વદર્શી છે, અમમ, અવ્યય અને અક્ષય છે, કૃતકૃત્ય છે, નિર્મોહી છે, સુદ્ધ જ્ઞાતા દેખા છે, સ્પર્શાદિરહિત છે, પરમ પદાર્થ છે, શાશ્વત જ્યોતિ છે, સ્વતત્ર છે, સ્વ રમણમા મગ્ન છે, નિત્યધર્મા છે, જ્ઞાનથી સર્વવ્યાપી છે તત્ત્વભૂતિ છે, પરમ બ્રહ્મ છે, પરમ આદિત્ય છે, પરમ ઇન્દુ છે, પરમ સદાશિવ છે, અનત સુખસોકતા છે સર્વ શત્રુના સ્થાયી, સર્વ રોગના નાશથી, સર્વ પદાર્થના મળ ધથી અને સર્વધર્મજ્ઞાની પૂર્તિથી જે સુખ થાય તેના કરતા અનતગુણ સુખ સિદ્ધતું છે પણ તે સુખ અસંયોગતું હોવાથી સંયોગજન્ય સુખના અનુભવીને અગમ અગોચર છે

ત્રીજા પરમેષ્ઠી શ્રી આચાર્ય મહારાજ

ત્રીજી પરમેષ્ઠી પદ આચાર્ય ભગવતથી અવકૃત છે. આચાર્ય મહારાજના ણીઝ નામ સૂરિ, ગણધર, શુભ, અનૂચાન, ગચ્છપતિ, અનુયોગકર, ગણિપિટક, ઉદ્યોતકારી વગેરે છે એ અને ચોથા પરમેષ્ઠી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ સાધુ તો છે જ, એટલે સાધુ તરીકેની એમની પચાચાર વગેરે વિશેષતા પાંચમા સાધુપદમા સમન્વયે. પરંતુ આચાર્ય તરીકેની એમની વિશેષતામા શ્રી અરિહંતમહાત્મા

જેરકાંઈરીમા શ્રી જિનશાસનનું યુગાન સ બાળી શકે એવા
 શુભો અને એવું સામર્થ્ય હોય છે શ્રી જિન પ્રવચન
 ની પ્રભાવકતા, સુરક્ષિત આગમપરિપાટી, અનેક બાપાઓનું
 જ્ઞાન, સ્વપરશાસ્ત્રકુશલતા, મજાપનશક્તિ, સુયોગ્ય શિષ્ય-
 સમૂહનું નેતૃત્વ, બબ્બે ઓજસ, દેશનાગ્નિ, પચાચાર-
 પ્રચાર, અમમતતા, શુદ્ધ ધર્મકથાકથન, વગેરે અનેકા-
 નેક વિશેષતાઓને એ ધરનારા છે શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ
 મુજબ થોગોદ્ધર્કનાદિપૂર્વક બાર વર્ષ સૂત્ર(આગમ)નું
 તથા બાર વર્ષ અર્થનું અધ્યયન અને બાર વર્ષ દેશાટન
 કરી, મનપીકાદિ પથ પ્રશ્નાને સૂરિમત્ર આરાધી, શુરુ-
 દત્ત આચાર્ય પદવીને વરેલા હોય છે શિષ્યોને ગ્રંથ-
 આસેવન શિક્ષા આપવા અપાવવામા એમનું જનતામા
 ધર્મબોધ દ્વારા શાસનપ્રભાવતા કરવામા એ કુશલ હોય
 ॥ આસ્થા-વારણા-ચોયણા-પડિચોયણાથી ગચ્છને માધના
 મા ઉદ્યુપ્ત રાખે છે ધર્મશામનનું સામ્રાજ્ય ચલાવનારા એ
 સમ્રાટ રાજા ॥ ઉપાધ્યાય એમના દિવાન ॥ સાધુઓ
 મુલક છે જૂહસ્થ ધાવક ધાવિકા પ્રતજન છે આચાર્ય
 પાસે દ્વાદશાગી કે તે તે કાળે વિદ્યમાન શુભ એ ખત્તને
 છે એના વટે સોને આગાદ રાખે છે પ્રતજનને પીડવા
 આવતા મોકના ધરના ચોર વૂટારાઓ પર શાસન ચલાવી
 એને દૂર કરે છે, અને લોકના ધર્મ-ધનને રક્ષી અધ્યાત્મ
 ક્રિયાની અનેકવિધ કાળજી તથા ઉત્તમ કરે છે મિધ્યામતિ
 પાખડીઓ અને કુમતવાડીઓ વગેરેના નિમ્મક કરે છે

આચાર્ય એ બાવવૈદ છે.

જગતના લોકો કર્મ રોગથી પીડાય છે, ને એમા
 પાછા રોગદોષરૂપી કુપચ્ચને તેવી સેવી કર્મ-રોગ વધારે

છે આની સામે આચાર્ય એ ધર્મ એવંધ આપી વૈરાગ્ય અને ઉપશમનુ પથ્ય સેવસર્વી કર્મ-રોગ નાબૂદ કરે છે અનાદિ અનંત કાળથી ભવાટવીમા ભમતા રખડના જીવોને આચાર્ય ભગવાન માનવ જીવનના મૂલ્ય અને કર્તવ્યપથ સૂઝાડી ઉત્તતિના માર્ગે ચલાવે છે હૃદયની કુદ્રતા, સક્રિય ભક્તિ, ભૌતિક દૃષ્ટિ, વામના અને વિકાર, ઇર્ષ્યા અને ક્રોધ, ગર્વ અને સ્વાર્થ, મમતા અને માયા, ભય અને હાથવોચ વગેરે અનેકાનેક દર્દોને શાન્ત કરી આચાર્ય એ જીવોને સુદર સમાધિનુ આરોગ્ય આપે છે આચાર્યોના ઉપકારથી લોકનુ વ્યાવહારિક જીવન શાંતિભર્યુ, માસારિક જીવન તૃપ્તિભર્યુ, નૈતિક જીવન ગમ્ય, કૌટુંબિક જીવન વિવેક વાત્સલ્યભર્યુ અને ધાર્મિક જીવન તત્ત્વપરિણતિ, ઉન્નતિ અને સંવેગભર્યુ બને છે

આચાર્યના ૧૨૬૬ ગુણ

આચાર્યમા છત્રીસ છત્રીસ ગુણોની ૩૬ છત્રીસી ગણાય છે હા ત સાધુના ગુણ ૨૮+નવકોટિ શુદ્ધ આહારના ૬=૩૬. પ્રજ્ઞાચર્યગુણિત ૬+પાપનિયાણુનો ત્યાગ ૮+નવકોટી વિહારના ૬ + નવતત્ત્વના જ્ઞાનના ૬=૩૬ પ્રતિરૂપાર્થિક ગુણ ૧૪+યતિધર્મ ૧૦+ભાવના ૧૨=૩૬ લબ્ધિ ૨૮+ પ્રજ્ઞાવકના ૮=૩૬ અભ્યતર અનિયમિતિયાત્વ, ૪ કષાય ૬ નોકષાય) ૧૪+ પરીસહના ૨૨=૩૬ યોગદૃષ્ટિ ૮+ બુદ્ધિગુણ ૮+ અષ્ટવિધ કર્મનુ જ્ઞાન ૮+સિદ્ધિ ૮+ અનુ યોગ ૪=૩૬ જ્ઞાનાત્માસદિ પતંગદ્રિયનિગ્રહ પતંગહાસત પ +સમિતિ પ+શુષ્ણિ ૩+કષાય ૪+શીલવાડ ૬=૩૬ બિહુ પ્રતિમા ૧૨ + આદ્યાભ્યતર તપ ૧૨+ભાવના ૧૨=૩૬ વગેરે વગેરે

પ્રતિરૂપદિક ગુણોમા સુરૂપ, તેજ, મુગપ્રધાનતા, બહુ-
 શુભતા, મધુર વચન, ગાલીર્ષ, પરમ સતુષ્ટતા, ઉપદેશકતા,
 અપરિશ્રાવિતા (અન્યના મર્મનું ગોપન), સૌમ્ય, ગરુડોપધિ
 સમક, અગમતા, અવિકલ્યન (સ્વપ્રશન્ના નહીં), અનપવતા
 એમ ચૌદ ગુણુ ખાવે

ચોથા પરમેષ્ઠી શ્રી ઉપાધ્યાયજી છે —

ઉપાધ્યાયજી માધુઓને સૂત્ર, સિદ્ધાન્તોના પદક હોય
 છે, એમના પચીસ ગુણુ કહેવાય છે તે આ રીતે - ૧૧
 અગ નામના આગમ + ૧૪ 'પૂર્વ' નામના મહાશાસ્ત્ર
 (અથવા ૧૨ ઉપાગ+૧ ચરણસિત્તરી+૧ કરણમિત્તરી)
 (=૨૫)ના એ વાચક છે, એથી પચીસ ગુણોને ધરનારા
 કહેવાય છે એમ તો પાંચ મહામતની પચીસ ભાવના,
 અથવા વદનના પચીસ આવરચક, કે પચીસ ક્રિયા-આસવના
 ત્યાગ, અથવા બાષીષ પરીસહસહન અને ત્રણ ગુપ્તિપાલન
 મગીને પચીસ, ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ લઈને પચીસ ગુણુ ધઈ શકે છે,
 પરંતુ તે તો સાધુમા પલુ હોય છે બાકી ઉપાધ્યાય વર્ત-
 માન કાળે અગ, ઉપાગ, પચત્તા, ઉદસૂત્ર, મૂળસૂત્ર વગેરે
 સૂત્રોને નિર્ધુક્તા, બામ્મ, ચૂર્ણિ, ટીકા સાથે બજાવે છે એ
 રીતે શ્રુતપ્રવાહને વહેતો રાખનાર હોઈ શ્રી જિન પ્રવચન-
 ના સ્તબ છે પત્થર જેવા અણુજ શિષ્યને પણ વિદ્યાથી
 પદલવિત કરતા હોઈ એ અજળ ઉપકારક છે શાંતિ, સમતા
 અને ઉત્સાહથી શિષ્યોને તૈયાર કરતા હોઈ શ્રી મધના
 મહાન્ આધાર છે એમની મુદ્દષ્ટિ એવી છે કે-અહાય રાજા
 પશુમાથી આવેલ શિષ્ય હોય, કે રકપણામાથી, પરંતુ
 બનેને નિષ્પક્ષપાત રીતે સૂતદાન કરે છે સ્વય અહોનિશ
 દ્વાદશાગીના સ્વાધ્યાયમા લીન રહે છે, બવસાગરથી તરવા

માટે એ અદ્ભુત નિર્યામક છે, પરવાદીરૂપી ઉન્મત્ત હાથીઓ માટે એ મિહ સમા છે ઉપાધ્યાયના બીજા નામ વાચક, પાઠક, સ્થવિર, કુનિકાપણ, આત્મમવાદી વગેરે છે

પાચમા પરમેષ્ઠી સાધુ —

પાચમા પરમેષ્ઠીપદે સાધુ મહર્ષિઓ બિરાજે છે ગૃહસ્થપણનો ત્યાગ કરી લોકસજ્ઞા મૂઢી સર્વ પાપ વ્યાપારો-ને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ઓડવારૂપ અલૌકિક સાધુતાને અગીકાર કરનાર એ હોય છે પાચ મહામતની બીજા પ્રતિજ્ઞા સ્વીકારી એ સૂક્ષ્મ જીવની પણ હિંસા મનથી પણ જાતે કરતા નથી, બીજા ખાસે કરાવતા નથી, અને કરનારને સારો માનતા નથી. એવી રીતે સૂક્ષ્મ પણ જુઠું, ચોરી, વિષય સેવન કે પરિગ્રહધારણના એ નવ દોષોએ ત્યાગી હોય છે નવદોષિ ત્યાગ એટલે મન, વચન કે કાયાએ, ન કરવું, ન કરાવવું કે ન અનુમોહવું પહેલા મતના શુદ્ધ પાલન માટે, એ સ્વયં પચન-પચાવનના તે ત્યાગી હોય છે જ, પરંતુ સાધુ માટે બીજાએ સધ્યુ હોય, તે એ પણ એ ત્યજે છે, અને ગૃહસ્થે સાધુના ઉદ્દેશ વિના પોતાના ઉદ્દેશે બનાવેલી વસ્તુમાથી સાધુ યોગુક જ લેતા ઘર ઘર ફરી માધુકરી વૃત્તિ-એ ભિક્ષા ગ્રહણ કરે છે એમને ઘર, માતમિત્કત, કુદુ બ વગેરે કાંઈ હોતું નથી સીને તે એ અકંતા પણ નથી મસ્તકના તથા હાલી-મૂઝના કેશ પણ હાથે ચૂટી કાઢે છે ગાડી વગેરે વાહનમા ઠહીય બેસતા નથી કાચુ પાણી, માટી, અગ્નિ, વનસ્પતિ વગેરેને સ્પર્શતા પણ નથી, જીવન આખું ય શાસ્ત્રાધ્યયન-ચિંતન-અધ્યાપન, ધ્યાન, ત્યાગ, તપશ્ચ્યા, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, મનશુદ્ધિ, દુષ્કાતૃવામાનાપમાનાદિ પ્રતીક્ષાગ્રહન વગેરેમા, પસાર કરે છે.

મત્તાવીર ગુણ માધુના—

સાધુના સત્તાવીર ગુણ ગણાય છે તે આ રીતે—
અહિ સહિ પાત્ર મહામન અને એક પાત્રિયોજનવિરમણ એમ
મન ૬ + પૃથ્વીકાયાદિ મનસુ ૬ + ઇન્દ્રિયનિમ્લ ૫ +
ભાવવિશુદ્ધિ ૧ + કપાયનિમ્લ અને કામાદિ ૪ + અકુશલ
મન-વચન-કાયાના નિરાધ ૩ + પન્નિહમડન ૧ +
ઉપસર્ગો પળ સમતા ૧=૨૭ અથવા, ગાદા આશ્વન્યતપ
૧૨ + ગુહનાવીર દોર રહિત આકાર ૧ + અનિકમાદિ દોષ
ત્યાગ ૪ + દ્રવ્યાદિ અભિમ્લ ૪ + મન ૬=૩૭ વગેરે

આત્મ તપમા નનયન, ઊનોરિમ વૃત્તિમદોષ,
રક્તત્યાગ, કાપકલેમ ને મલીનતા એ હ આરે આશ્વન્યતપ
તપમા પ્રાપ્તિત, વિનય, વૈયાકૃત્ય, રનાધ્યાય, પ્યાન અને
કામોત્સર્ગ એ હ આરે આદારના સુજ્ઞાતીય દોષમા
ગૃહસ્થ યત્રી યથેક્ષા ઉદ્ભમના દોષ ૧૬, માધુએ
સગારેવા લેખા નના દોષ ૧૬, અને એપજ્ઞાના દોષ ૬૦,
એમ મવેરજ્ઞા-મદલેપજ્ઞાના દોષ ૪૭, તથા માડનીના દોષ
૫ મળી કુલ ૪૭ અતિક્રમાદિ ચારમા અતિક્રમ, વ્યતિ
ક્રમ અતિચાર અને અનાચાર આરે દ્રવ્યાદિ અભિમ્લમા
દ્રવ્ય-રોગ-કાલ-ભાવની અપેક્ષાએ વિવિધ પ્રતિજ્ઞાઓ આરે

અનુમોદનીય માધુતા

સામારિક સર્વ નબધા અને સર્વ પ્રવૃત્તિઓ ત્યજી
દીધી હોવાથી, આધુ આત્મપણ્ણિતિને વિગુણ કરવાની
પ્રવૃત્તિમા જ મમ્મ રહે છે બીજાઓ માટે પણ એ ભાવદયાના
બંધાર હોય છે (કર્મના કૂર નકલમાથી છયે કેમ બચે ?

એ માટે, તથા મોહની વૃત્તિ, વચન અને વર્તાવથી કેમ છૂટે એ માટેની દયા તે જાવદયા) વિષ, ગર્વ અને સમૂર્ધિમ અનુદાનને ત્યજી પ્રીતિ, ભક્તિ, વચન અને અસંગ અનુદાનના ક્રમિક વિકાસને એ માધનારા હોય છે એ માટે તેર કાઠીઆને તજી, આર્ત અને રોદ્ર ધ્યાનને પશ્ચિમી, કૃષ્ણાદિ અશુભ હેશ્યાને નિવારી, ચાર સુખશય્યા, સાત ભય, આઠ મદ, નવ પાપનિદાન, સકલેશ વગેરેને તિવાજલિ આપી મામાયિક, ભાવ સમાધિ, મૈત્ર્યાદિ જાવના, આત્મનૃપ્તિ, ક્ષમાદિ ધર્મે વગેરેના અભ્યાસી બન્યા રહે છે ઇચ્છાકાં, અપરાધનો મિથ્યાદુષ્ટ, ગુન્ધવચન પર 'તયાન્તુ' કરવું, વગેરે દશ પ્રકારની થકવાલ સામાચારીનું નિત્ય પાલન કરે છે દૂકમા સમ્યક્-જ્ઞાન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અને તપની ઉપામનાનું જી જીવન માધુ જીવે છે સમ્યક્જ્ઞાન એટલે સર્વજ્ઞ વીનગગ પ્રભુએ જાણેલા તત્ત્વોની બ્રહ્મા સાથે મોક્ષનો ઐકાન્તિક રાગ પચ મહાવત એ નિવૃત્તિ-માર્ગ અને પચાચાન્તુ પાલન એ સાધુને પ્રવૃત્તિ-માર્ગ છે

ગૃહસ્થને સમ્યક્ત્વમૂલક બાર વ્રતરૂપ આવક ધર્મની જેમ સાધુને દશ પ્રકારે યતિધર્મ પાળવાનો હોય છે તે આ -દામા, મૃદુતા, કમ્બુતા, નિર્લોભતા, તપ, સયમ, મય, શોચ (મનની પવિત્રતા), બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ સાધુના બીજા નમ મુનિ, યતિ, યોગી, ભક્ત, માહુ, નિર્જન્ય, મહાવતી, સન્યાસી, વાચયમ, મોહજયી, અક્રિયન, શ્રમણ, ક્ષમાશ્રમણ, દીક્ષિત, પ્રવ્રજિત વગેરે છે

નમસ્કારની ધારણા—

ધ્યાન ધરવા માટે હૃદયના મધ્યમા ઉધડેલા મફેદ

હતપ્રભુ, દિશાની ચાર પાખડીમા બાકીના ચાર પરમેષી,
 અને વિદિશા(ખુલા)ની ચાર પાખડીમા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-
 તપ અથવા નમસ્કારની ચૂલિકાના છેવ્વા ચાર પદ ધારી
 શકાય અથવા નવકાં મરના તપ દે સમગ્ર વખતે આખ
 સામે જાણે સમવસરજી છે, એમા મધ્યમા ચતુર્મુખ અસ્થિત
 પરમામા છે એમના મસ્તક ઉપર જીવે સિદ્ધચિહ્નાના
 મધ્યમે સિદ્ધ ભગવાનની ન્યેતિ જગમગે છે અસ્થિત
 દેવના ચરણ આગળ જમણી બાજુએ આચાર્ય (ગણધર
 મહારાજ), ઉપાધ્યાય અને સાધુ ભગવતો એક એકની પાછળ
 બિગળે છે, એમ જોડે પાસજી કરી શકાય વળી એ બધાને
 એમના ખામ ખામ સ્વરૂપમા જોઈ શકાય હા ત શ્રી
 અસ્થિત પ્રભુ એ કોઈ ઉપદ્રવકારી શત્રુ કે ભક્તિથી ભક્ત
 ઉપર સમભાવ દાખવી રહ્યા છે, અથવા ભગ્ય છવોના
 મયેગ, વિજય, સમ્યક્ત્વ, વિરતિ તોરેની વાઢી માટે
 બાળીની નીક વહેવડાવી રહ્યા છે એમજ મિહ ભમવાન-
 રૂપી અરીસામા સમસ્ત જગત્ પ્રતિબિંબિત થઈ રહ્યું છે
 ત્યા અરીસાની જેમ મિહભગવાનને કાંઈ જ ઈદ કે અનિદ
 નથી, રાજપો કે નારાજ નથી તેમજ આચાર્ય ભગવાન
 મા શ્રીવાદીદેવસૂચિ જેવા આચાર્ય કોઈ કુવાદને
 વાઢમા છતી રહ્યા છે અથવા શ્રી વિજયહીરમૂરિજ
 જેવા આચાર્ય મુરલીમ બાદશાહને પ્રતિબોધી શાસન-
 પ્રભાવના કરી રહ્યા છે ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી યજ્ઞો-
 વિજયજી જેવા મહર્ષિ અદ્ભુત શાસ્ત્રચર્યા અને શિષ્યોને
 બજાવવાનું કરી રહ્યા છે ત્યારે સાધુ ભગવતમા સુકોમળ
 અને સુખોચિત શ્રી શાલિભટ્ટ અને ધન્નાજી જેવા મુનિ
 રત્નો ધોર વપસ્યાથી સુક્ષ્મ અને લુખ્યા બનેલા કાકરસજ્જ
 ધ્યાને રહી અનશન આઢવી રહેલા છે, અથવા, શ્રી ગજમુ-

એ માટે, તથા મોહની વૃત્તિ, વચન અને વર્નાવધી કેમ છૂટે એ માટેની દયા તે ભાવદયા) વિષ, ગરલ અને સુમૃદ્ધિમ અનુદાનને ત્યજી પ્રીતિ, ભક્તિ, વચન અને અસંગ અનુદાનના ક્રમિક વિકાસને એ સાધનારા હોય છે એ માટે તેર કાઠીઆને તણ, આર્ત અને રોડ ધ્યાનને પરિહરી, કૃષ્ણાદિ અશુભ લેશ્યાને નિવારો, ચાર સુખગાથ્યા, માત્ર ભય, આઠ મઠ, નવ પાપનિવાન, સકલેશ વગેરેને તિલાન્તરિ આપી સામાયિક, ભાવ સમાધિ, મેઝ્યાદિ ભાવના, આત્મવૃત્તિ, ક્ષમાદિ ધર્મો વગેરેના અભ્યાસી બન્યા ગહે છે ઇચ્છાકાર, અપરાધનો મિથ્યાદુષ્ટતા, સુખવચન પર 'તથામ્નુ' કરવું, વગેરે દશ પ્રકાર ની ચક્રનાત સામાચારીનું નિત્ય પાલન કરે છે દૂકમા સમ્યગ્ જ્ઞાન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અને તપની ઉપામનાતુ જ લવન માધુ છને છે સમ્યગ્જ્ઞાન એટલે મર્વજ વીનરાગ પ્રભુએ ભાષેતા તત્ત્વોની શ્રદ્ધા સાથે મોક્ષનો ઐકાન્તિક રાગ પચ મહાવત એ નિવૃત્તિ-માર્ગ અને પચાચારનું પાલન એ સાધુને પ્રવૃત્તિ-માર્ગ છે

ગૃહસ્થને સમ્યક્ત્વમૂલક બાર મતરૂપ શ્રાવક ધર્મની જેમ માધુને દશ પ્રકારે યતિધર્મ પાળવાનો હોય છે તે આ - હમા, મૃદુતા, ઋણુતા, નિર્લોભતા, તપ, સયમ, મય, શૌચ (મનની પવિત્રતા), પ્રહાર્ય અને અપરિચય માધુના ખીજા ન મ ગુનિ, ચારિત્ર, યોગી, ભક્ત, માન્દુ, નિર્ધન્ય, મહાવતી, સન્યાસી, વાચયમ, મોહજયી, અકિચન, શ્રમણ, ક્ષમાશ્રમણ, દીક્ષિત, પ્રવર્જિત વગેરે છે

નમસ્કારની ધારણા—

ધ્યાન ધરવા માટે હૃદયના મધ્યમા ઉધડેલા સફેદ કમળની મધ્ય કર્ણિકામા આઠ પ્રાતિહાર્યથી અલ કૃત શ્રી અરિ

હતપ્રમુ, દિશાની ચાર પાખડીમા બાકીના ચાર પરમેષી,
 અને વિનિશા(ખુલ્લા)ની ચાર પાખડીમા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-
 તપ અથવા નમસ્કારની ચૂલિકાના છે-લા ચાર પદ ધારી
 શકાય અથવા નનકાર મરના બપ કે સ્મરણ વખતે આખ
 સામે જાણે સમવમરણ છે, એમા મધ્યમા ચતુર્મુખ અસ્તિત
 પરમાત્મા છે એમના મસ્તક ઉપર જોયે ગિદ્દશિલાના
 મથાળે સિદ્ધ ભગવાનની ભ્યોતિ ઝગમગે છે અસ્તિત
 દેવના ચરણ આગળ જમણી બાજુએ આચાર્ય (ગણધર
 મહારાજ), ઉપાધ્યાય અને સાધુ ભગવતે એક એકની પાછળ
 મિરાજે છે, એમ એકેકે પારણા કરત શકાય વળી એ બધાને
 એમના ખામ ખામ સ્વરૂપમા જોઈ શકાય હા ત શ્રી
 અસ્તિત પ્રમુ એ કોઇ ઉપદ્રવકારી શત્રુ કે ભગ્નિશીલ ભક્ત
 ઉપર સમભાવ દાખવી રહ્યા છે, અથવા ભગ્ય જીવેના
 મયેગ, વિરાગ, મમ્યક્ત્વ, વિરતિ તગેરેની વાડી માટે
 જાણીની નોક વહેવડાવી રહ્યા છે એમજ સિદ્ધ ભગવાન-
 રૂપી અગીસામા સમસ્ત જગત્ પ્રતિમિભિત થઈ રહ્યું છે
 ત્યા અરીસાની જેમ સિદ્ધભગવાનને કાંઈ જ ઈદ કે અનિદ
 નથી, રાજપો કે નારાજ નથી તેમજ આચાર્ય ભગવાન-
 મા શ્રીવાદીદેવસૂરિજી જેવા આચાર્ય કોઇ કુવાદાને
 વાદમા જીતી રહ્યા છે અથવા શ્રી વિજયહીરસૂરિજી
 જેવા આચાર્ય મુસ્ત્રીમ બાદશાહને પ્રતિબોધી શાસન-
 પ્રભાવના કરી રહ્યા છે ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી યજ્ઞો-
 વિજયજી જેવા મહર્ષિ અદ્ભુત શાસ્ત્રચાના અને શિષ્યોને
 ભણાવવાનું કરી રહ્યા છે ત્યારે સાધુ ભગવતમા મુકોમળ
 અને મુખોચિત શ્રી શાલિભદ્ર અને પન્નાજી જેવા મુનિ
 રત્નો ઘોર તપસ્યાથી મુક્ત અને લુખ્યા બનેલા કાર્કસઝ
 ધ્યાને રહી અનશન આઢતી રહેલા છે. અથવા, શ્રી ગજસુ-

કુમાર મહામુનિ જેવા શિર ઉપર ધીખતા અગારા પ્રસન્ન ચિત્તે અને મમબાવે વેહી રહ્યા છે એમ જોતા એમની સુદર અનુમોદના કરતા કમ્તા આપત્તે એમના પરની ઉજ્જતી ભક્તિ અને સ્વકીય પાપના પશ્ચાત્તાપથી ભરેલા હૃદયે તથા અશ્રુભીની આખે નમ્રતાથી એ પાશ્વે પરમેશ્વીને નમન કરી રહ્યા છીએ, એ પ્રમાણે ચિત્તનનાનું

નમસ્કારના છેલ્લા ચાર પદો

હવે અહિં નમસ્કર મંત્રના છેલ્લા ચાર પદોથી એમ વિચારનાનું છે “આ પાપેને કરેલો મારો નમસ્કાર સર્વ પાપોનો નાશ કરનારો છે એથી પાપના અભાવે હવે ભવિષ્યમાં હું ખ, દુર્ગતિ વગેરે વાંધ જ રહેવાનું નથી વર્તમાન કાળમાં પણ જે પાપ ઉત્પન્ન છે તે પણ અતિમ વિદાય લઈ રહ્યા છે તેથી, જેમ ચમત્કાંતિક ઔષધથી કોઈ અમાધ્ય જેવો દીર્ઘકાળનો મહારોગ છેવટની વિદાય લઈ રહ્યો હોય ત્યારે હું ખ કરવાનું હોતું નથી, તેમ અહિં ॥ હું ખ કરવાનું ? વળી જગતના બીજા મગજોને મગજમૂત બનાવનાર આ પશ્વપરમેશ્વી નમસ્કાર છે એટલે એના વિના ધીજા મગજો ઠિમતી નથી મરણ-સમયે પણ આ પરમેશ્વી નમસ્કાર કરનાર જીવો મગજમય મદ્ગતિ પામે છે તેમજ વર્તમાન કાળે પણ આ નમસ્કારના પ્રભાવે પાદીસ્તાન્નીના ભય કર, ઉપદ્રવો દૂર થઈ ગયાના તથા સમુદ્રમાં ડગમગતા વહાણુ નિર્વિઘ્નપણે ઠેકાણે આવ્યા વગેરેના દાખલા છે વળી આધ્યાત્મિક પ્રગતિને અનરોધનાર આન્તર મોહ વગેરે વિઘ્નો આ નમસ્કારથી નષ્ટ થઈ જાય છે મારું અહોભાગ્ય છે કે-આવો મહાકૃતદાયી અને મહાપ્રભાવશાળી નમસ્કાર મહા-

મત્ર મને મળ્યો ।” ઈત્યાદિ ચિતવતા નમસ્કાર મન પર
અદ્ભુત શ્રદ્ધાબળ વધતુ જાય ॥

નમસ્કાર મહામત્રમા અશ્વમ ખનનો -

નમસ્કાર મહામત્રનુ ઉપર મુજબ આવેજેતુ બહુ જ
આણુ સ્વરૂપ પણ આપણને ઘણી ઘટી વાતો નીખવી
જાય છે આ પચ્ચરમેષીમા જોડેના પણ વ્યક્તિગત
ઉલ્લેખ નથી, પરંતુ તે તે શુભીનો નિર્દેશ છે શ્રી
જિનશાસનની આ સર્વમાન્ય નિષ્પક્ષપાત પ્રકૃતિ છે
જગતમા માયા પૂજ્ય, માયા ધ્યેય અને સાચા શરણ
દેણ હોઈ શકે, એનો આમા નિર્દેશ છે

શ્રી નમસ્કાર મહામત્રમા એવું જ આધ્યાત્મિક ઉત્તિ
માધવાનુ માર્ગદર્શન છે તેમજ એમા તૃતીયા અને ક્રાયા
થી બની ગેદલા દુ યો મટે એના હાથે મીઠાવવાના શીનજ
ચકનના લેપ છે એમા ક્રાયા બનેવાને અદ્ભુત આધ્યાત્મ
છે અજ્ઞાન ને મોહના વિગ્રી મગેલાને એમાથી અમૃતના
મિચન મળે છે તથા ઉચ્ચ જોડેના તત્ત્વજ્ઞાનનુ એમા
દ્રુપુ દિગ્દર્શન છે કહો કે નમસ્કાર મહામત્ર એ મર્યાદા
શુભો અને સર્વશ્રેષ્ઠ પદાર્થોની આણુ છે, ઉચ્ચ પ્રકાશના
પથનો પ્રદર્શક છે, અનુપમ આવળનોતુ કેન્દ્ર છે

નમસ્કાર એ એક પ્રપરનો વિનય છે, અને વિનય
એ ધર્મનુ મૂળ હોવાથી, ધર્મવૃક્ષનો મહાન આધાર છે
‘નમો’થી નમસ્કારની સમ્યક્ ક્રિયા, અને ‘અરિકં તાણુ’ થી
અરિકંતનુ સમ્યગ્જ્ઞાન, અથવા, ‘નમો’થી સમ્યગ્જ્ઞાન-
ક્રિયા, અને અરિકંતાણુથી એનો મર્વોત્તમ વિનય, - એમ
જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપી મોક્ષના બે અનન્ય ઉપાય સધાય છે

એટલે કે નમસ્કાર મહામત્ર એ મોક્ષનો અદ્ભુત ઉપાય છે

ખીજી રીતે, પચ્ચપરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવાડેથી પરમ મગ્નમય ક્રિયાથી આત્મામાં પ્રસસ્ત કોટિના શુભ અધ્યવસાય (વિચારણા) પ્રગટે છે એથી મહાન અતરાયો તટે છે, ને જ્ઞાનાવસ્થીયાદિ કર્મના બંધનો કપાય છે તેથી નમસ્કાર મહામત્ર એ ઈષ્ટ વસ્તુનો સાધક અને અતરાયનો નિવારક ગણાય છે એમાંથી આત્મા અને મન પવિત્ર બને છે પરમ પવિત્ર વસ્તુના આવબને એ પવિત્ર કેમ ન થાય?

નમસ્કાર મહામત્રમાં દર્શાવેલ પચ્ચપરમેષ્ઠીના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અપૂર્વ અધ્યાત્મભાવનું પોષક બને એવો નિર્મલ યોગ કરાવે છે. પચ્ચ પરમેષ્ઠીમાં વિવિધ શ્રેષ્ઠતાઓની અન્તિમ કક્ષા છે, માટે જ પરમાર્થથી એ ધ્યેય છે, પૂજ્ય છે, ઉપાસ્ય છે, આદેય છે.

નમસ્કાર મૂત્ર એ મહામત્ર શાથી?

નમસ્કાર સૂત્ર એ મહામત્ર છે, કેમકે અન્ય મત્રોથી થતી ઈષ્ટસિદ્ધિ કરતા ઘણી ઉંચી ઈષ્ટમિદ્ધિ આ મહામત્રથી થાય છે. મોક્ષનું અનંત સુખ આ મહામત્ર અપાવે છે. જીવનના અતકાલે પણ આ મહામત્રનું આલબન કરવાથી જીવનભરનો પાપી પણ આત્મા એક વાર તો મદ્ગતિ પામે છે. વર્તમાનમાં પણ પાકીસ્તાની હુલ્લડ, શિકારી પશુ, વગેરે ના વિકટ વિખોમાંથી આ મહામત્રે પાર ઉતાર્યાના દાખલા મોજુદ છે, એ પૂર્વે જણાવ્યું છે.

મહામત્ર અને જાપ

પૂર્વે કહ્યા મુજબ હૃદય વિષે સફેદ કમરમાં

નમસ્કાર મહામત્રના નવ પત્રુ ચિતન એક મો આઠ વાર
 કરનારા મુનિ રોજ ખાતા છતા ઉપવાસનુ ફળ મેળવે છે
 આ રીતે ગણી ન શકાય તે, નમસ્કાર મત્રનો કર્ત્ત્વ્ય અર્થાત્
 હાથની આગળીના વેદા પર નદાવર્ત કે શખાવર્ત વગેરેના
 આકારે જાપ કરવાથી પણ બહુ ફળ થાય છે પિશાચાદિ છા
 શક્તા નથી બધન વગેરે કષ્ટમા વિપરીત ગ ખાવર્તાદિએ
 વિપરીત અક્ષરો કે પદોથી નમસ્કાર મત્રનો લાખ વાર જાપ
 જપે તો તરત કલેશ દૂર થાય છે જો કે, મમ્યગ્દષ્ટિ આત્માએ
 મુખ્યરીતે તો કર્મક્ષય માટેજ નમસ્કાર મત્ર ગણવો, એમ
 કહ્યુ છે, તો પણ કયાક તેને દ્રવ્યશ્લેષાદિ સામગ્રી વશે ઐહિકાદિ
 કાર્યમા મહામત્રનુ સ્મરણ ઉપકારી છે, એમ શાસ્ત્રમા ફરમા
 વેતુ દેખાય છે હા ત યોગશાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે સ્તમ્ભનમા
 પીથુ, વશ કરવા યોગ્યમા લાત્ર, શોભ પમાડવામા પરવાળા
 જેવુ, દુરમનાવટમા ગાથુ અને કર્મક્ષયમા ચ દ્રવી કાન્તિ જેવુ
 ધ્યાવણુ કરજાપ ન બને તો, સ્નાદિની માળાને વત્ર કે પગને
 ન અડે તેમ હૃદયની મમશ્રેણિમા સખી, તે વડે મેર ન
 ઓળગવા વગેરેની વિધિ સાચવીને કરવો કહ્યુ છે કે
 “અગુહિના ટેરવાલી, ઠે મેરને ઓળગીને, કે વ્યગ્રચિત્તે,
 કરેલો જાપ અવ્યર્જજવાળો બને છે વસ્તી કરતા એકાતમા
 જાપ સારો, શર્જના ઉચ્ચારણ કરતા મૌન જાપ સારો, અને
 મૌન કરજાપાદિ કરતા માનમ જાપ (ચિતનરૂપ) સારો ■
 શ્રી પાદલિમસૂરિજીએ પ્રતિષ્ઠાપ્રદતિમા કહ્યુ છે, કે જાપ
 માનસ, ઉપાશુ અને ભાષ્ય એમ ત્રણ ભેદે છે માનસ એટલે
 મન માત્રમા સ્વસવેદનરૂપ ધ્યાન, ઉપાશુ એટલે બીજા
 ન સાબળે તેમ અતરમા સકરૂપરૂપ જાપ, અને ભાષ્ય
 એટલે બીજા સાબળી શકે તેવો જાપ આ ત્રણને ક્રમસર
 ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ સિદ્ધિમા-અર્થાત્ શાન્તિ

કાર્યો, પુણિ કાર્યો અને અભિચાર કાર્યો વિષે ચોક્કસ છે
વળી કહ્યું છે કે-ઐશ્વર્ય ફળની ઇચ્છાવાળાએ પ્રભુન (ઓંકાર)
મહિત આ મહામંત્રનું ધ્યાન કરવું, અને મોક્ષ પદની
ઇચ્છા વાળાએ પ્રભુનરૂપિત મંત્રનું ધ્યાન કરવું જાપાદિતું
મહાન ફળ જતાવના કહ્યું છે કે- કોઈ પૂજા સમાન એક
સ્તોત્ર છે, અને કોઈ સ્તોત્ર સમાન જાપ છે તથા કોઈ જાપ
સમાન ધ્યાન છે, અને કોઈ ધ્યાન સમાન લય છે.

મહાનિર્ગુણ નામના આગમમા કહ્યું છે કે “નમસ્કાર
મંત્રના જાનસંકિત ચિત્તનથી ચોર, જંગલી પશુ, મર્ફ, પાણી,
અગ્નિ, બધન, શક્તિ, સુખ, સજ્જ વગેરેના લયો નહીં થઈ
જાય છે” બીજો કહ્યું છે કે “જન્મતા અને જીવતા પણ
નમસ્કાર મંત્ર સ્મરવાથી ક્ષત્તિ-મરણ મળે છે, અને
મરતા સ્મરવાથી સદ્જાતિ મળે છે આપત્તિમા સ્મરવાથી
આપત્તિ ટળે છે, અને મરણમા સ્મરવાથી મરણ વધે
છે નમસ્કાર મંત્રના એક અક્ષરથી માત્ર માગરોપમના
પાપ ખરે છે, એક પદથી પચાસ માગરોપમના અને
મપૂર્ણ નવે પદથી પાચસો માગરોપમના પાપ ખરે છે
જો એક લાખ નમસ્કાર ગણે છે અને વિધિપૂર્વક પૂજે છે,
તો તીર્થંકર નામ-ગોત્રનું પુણ્ય ઉપાજે છે, એમા મહોંક
નથી આઠ કોડ આઠ લાખ આઠ હજાર આઠસો આઠ
(૮,૦૮,૦૮, ૮, ૮૦૮) નનકાર ગણનારો ત્રીજો લવે મોક્ષપદ
મેળવે છે.”

નમસ્કાર મહામંત્રના પદ નવ, પણ પાચ નહિ.

કેટલાકો માન પાચ પરમેશ્વરીને નમસ્કારના પાચ પદોનો
જનમસ્કાર મંત્ર માને છે તો તેઓ બાકીના ચાર પદ એમા કેમ

માનતા નથી ? એના ઉત્તરમાં એ કહે છે કે-‘નમસ્કાર કરનારો આ મોરો નમસ્કાર આવે જો એ છે, એમ શુ પોતાની જાતે જ પોતાની પ્રશ્ન મા કરે ?’ પરંતુ આ કથન યોગ્ય નથી કેમ કે પૂર્વે ચાર પદોનો ભાવ બનાવતા કહ્યું છે કે-આ પદો માથી તો પોતે નમસ્કાર પર અપૂર્વ શ્રદ્ધાગળ મેળવે છે. જાતની પ્રશ્ન સા નહીં, કિન્તુ બીજી ક્રિયાઓની અપેક્ષાએ પરમેશ્વરીને કરાતી નમનક્રિયાની વિશિષ્ટતા એ ગાય છે, જેમાં અતર્ગત પરમેશ્વરીની જ વિશિષ્ટતા પ્રશ્નમાં છે. વળી આ ચાર પદો ચૂલિકા પદો હોવાથી પર્વતની અદર શિખરની જેમ એ મૂળસૂત્રની અદર જ સમાવિષ્ટ છે તેમજ મનુ રવરૂપ મમજનાર જાણે છે કે મત્રમાં બીજ અને પરિકર બને આવે છે પરિકર વિનાનો એકલો બીજાક્ષર એ મત્રનો પૂર્ણ હેઠ નથી

વિદ્યામત્ર અને નમસ્કાર

આર્ય દેશમાં મનશાસ્ત્ર અને વિગ્રાશાસ્ત્ર તત્ત્વજ્ઞાનના યુગ જેટલા પ્રાચીન છે આના સમર્વનમાં જૈન શાસ્ત્રોના હિમાએ આ અવમર્ષિણી કાળમાં આજથી અમધ્ય વર્ષો પૂર્વે થયેલ પ્રથમ તીર્થંકર પ્રજુશ્રી ઋષભદેવસ્વામીએ પોતાના પ્રથમ ગણધર શિષ્યશ્રી પુડ્ગીકસ્વામીને આપેલા સૂરિમ અને મૂળી શકાય તેમજ ત્યાં જ પ્રજુએ આપેલી નિપત્રી પરથી શ્રી પુડ્ગીકસ્વામીએ રચેલી દ્વાદશાંગી ચંક્રી બારમા દષ્ટિ વાદ સૂત્રનો એક વિભાગ, જે ચોદ પૂર્વો તેમાંના દશમાં વિદ્યાપ્રવાદ પૂર્વને પણ વિદ્યા અને મનની અતિ પ્રાચીનતાનો પુરાવો કહી શકાય

શ્રી કંપસૂત્રનામના ત્રિનાગમમાં શ્રી ઋષભદેવસ્વામીના સ્વકીય શિષ્યો પેકી ૪૭૫૦ શિષ્યો ચોદ પૂર્વોના સાત્ત તથા

૨૦૬૦૦ વૈદ્યલઙ્ગિધર હોવાનો એટલે કે અન્ય શરીર
વિકુર્વવાની વિદ્યા જાણતા હોવાનો ઉલ્લેખ છે ચો- પૂર્વોમા
વિદ્યા અને મત્રોના અધિકારવાળુ દશમુ પૂર્વ એ જાણતા
એમ માનિત વાય છે એમાની જ કોઇ વિદ્યાના બળે શ્રી
સ્થૂલમદ્રસ્વામીએ વહન કરવા આવેલી પોતાની ભગિની
સાધ્વીએને બતાવવા મિહનુ રૂપ વિકુર્ચુ હતુ વળી
શ્રી સ્પષ્ટદેવસ્વામીના જ મમયમા નમિ-વિનમિ જે ત્યાગી-
ભરાગી પ્રભુને સત્ક્યાદિ આપના માટે વિનતિ કરતા હતા,
તેમને ધરજેન્દ્રે ૪૮૦૦૦ વિદ્યાઓ આપ્યાનો ઉલ્લેખ શ્રી
આવશ્યકમા છે શ્રી ભગવતીલસૂત્રમા વિદ્યાઆગ્ન્ય
અને જઘાચારણ મુનિઓ આકાશગમનથી નદીચરતીર્થની
યાત્રા કરવાનો અધિકાર છે તેમજ શ્રી મહાવીરસ્વામી પર
પોતેજ ગોશાળાને શીખવેલી તેજેલેસ્વાનો વિદ્યા ગોશાળાએ
મુક્યાતુ આવે છે ચોદપૂર્વો શ્રી ભદ્રનારુસ્વામીએ રચેલા
શ્રી નિગ્રીધ નામના છેલ્લસૂત્રમા વિદ્યામત્રને લખતુ કથન
છે તથા એમનુ રચેલુ 'ઉવમગ્ગહરે' સ્તોત્ર અમુક
હુત ભાગ માથે પૂર્વે, મત્રવિદ્યાતુ કાર્ય કરતુ હતુ, એના
બળે સ્વર્ગીય દેવ હાજર થતા વળી એમણે જ રચેલ
પિંડનિર્ચુક્તિ શાસ્ત્રમા સાધુને વિદ્યાપિંડ, મત્રપિંડ
લેવાનો નિષેધ કરેલો છે, એ વિદ્યામત્રનુ અસ્તિત્વ મિહ
કરે છે શ્રી આવશ્યક સૂત્ર અતર્ગત શ્રી પાસિકેસૂત્રમા
લીધેલા આગમનામો પંદી અરુણોવવાય, વરુણોવવાય વગેરે
નામો છે, તે સૂચવે ■ કે-અરુણ, વરુણાદિ દેવને
હાજર કરનારા એ વિદ્યાશાસ્ત્રો છે તેમજ ઉત્પાનસૂત્ર-
સમુત્પાનસૂત્ર એવા વિદ્યાશાસ્ત્રો છે કે જેના બળે મોટા ઈન્દ્રિયા
દિના પ્રાદુર્ભાવ અને તિરોભાવ સર્જી શકાય અતર્ગત-
દશાગમા સુલસાને હરિભુગમેષી દેવની ભક્ત કહી છે,

જે વિદ્યાબજ સિદ્ધ કરે છે બાપ્તકાર, તરીકે પ્રસિદ્ધ શ્રી મધદામ ગણીના સ્વેચ્છા વમુદેવહિડી નામના ચરિત્ર અથવા શેહિલી દેવતાને મન પૂજવાનો, તથા પ્રદુમ્નને પ્રસન્નિ દેવીની સહાય હોવાનો ઉલ્લેખ છે આ બન્નેય એજ વિદ્યાદેવી પંચીની દેવીઓ છે કદમ્બના મામાચારી મા શ્રી આર્યમુદ્ગિના શિષ્ય સુસ્થિનને કોટિક તરીકે કહ્યા છે, જે થકી કોટિક ગણ નીકળે. કોટિક એટલે એક કોડવાર મુસ્થિનનો બાપ ઠરનારા એવો અર્થ કર્યો. એ પણ મત-સત્તા સિદ્ધ કરે છે શ્રી મજાવીરસ્વામીના મમકાનીન રત્નપ્રજાચાર્ય આકાશમામિની વિદ્યા, ગદુરપિણી વિદ્યા વગેરે બહુતા અને નવુ કેપ કરીને ઓશિયા તથા દેરટકના મદિરોમા એક જ સુદૂત એમણે પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, એ વિદ્યા-મતમા પ્રમાણ છે બાદી વિદ્યામત્રોના બહુકાર અને ઉપયોગ કરનાર તરીકે શ્રી મિદ્દનેનદિવાકર, સૂગિશ્રી પ્રિયશન્ય, શ્રી કાલકાચાર્ય (ગર્ભીજી રામનો નિવડ કરનાર), શ્રી રેવતીમિન વિદ્યાધરચક્રવર્તી, આર્યવજ્રસ્વામી, શ્રી પાદલિખાચાર્ય, શ્રી માનદેવસૂગિ, શ્રી માનનુગાચાર્ય, વગેરેના ઐતહાસિક પ્રમગો પરથી વિદ્યાઓ અને મત્રો કાલ્પનિક નહિ પણ વાસ્તવિક હોવાનું સાબિત થાય છે વગી વિદ્યાઓ અને મત્રો અતિપ્રાચીન હોવાનું હેનેતર શાસ્ત્રોથી પણ સિદ્ધ છે હા જ વેદમા મત્રો ઘણા વર્ણવેલા છે શાસ્ત્ર મત્રાચના શમ્ભિનંદો મત્રોનું પ્રતિપાદન કરે છે તત્ત્ર અન્ધેમા પણ મત્રોનો ઉલ્લેખ છે

જેની અધિષ્ઠાયક સ્ત્રી દેવતા હોય તેને વિદ્યા, અને અધિષ્ઠાયક પુરુષ દેવતા હોય, તેને મત્ર કહે છે અથવા

વેદાઓ કદમય માધનાથી બિદ્ધ કુવાની હોય છે, અને મનો પાઠ બિદ્ધ હોય છે પરંતુ આ એકાન્ત નવી જેમ કે ગરસ્તીના મનોની અધિષ્ઠાયક સ્ત્રી હેતુ છે તેમજ તેની તથા મીન પશુ સૂચિત વગેરેની, મત્ર છતાં, કદમય માધના કરવી પડે છે એટલું ખાતર કે દેહસાક વિદ્યામત્રો પૌરુષલિક આશયના પૂરક હોય છે, ત્યારે દેહસાક આધ્યાત્મિક આગયમા અપાયક હોય છે જેનું દર્શનમા પૌરુષલિક આશયને મક્તવ આપનામા આગ્યુ નથી, છતાં ડોઈ તેવા કોઈકટીના મતસરે મનદારા પૌરુષલિક હેતુ બિદ્ધ કરવાના અનેક દાખવા છે આધ્યાત્મિક પુરુષોએ પણ વિદ્યામત્રોમાં પૌરુષલિક ચમત્કાર દેખાડવાનું અનેક નવોમા સુપ્રબિદ્ધ છે, ૫ । તે જન શામનની પ્રભાવના અર્થે, કે કોઈ રાત્ર વગેરેની ધર્મનદા મજબૂત કરના, અથવા શામન કે મત્ર પરની અપત્તિ દાખવા, કે કોઈ તેવા માનિક કુવાનીનો નિમ્ન કરવા ઇત્યાદિ અર્થે હાલ વીસમા તીર્થ કર થી મુનિમુનિસામીના શામનમા પદોત્તર ચક્રવર્તીના નસુચિ નીનો વિલુકુમાર મુનિએ લાખ જોજનની કાયાથી નિનક કર્યો, ત્રી હેમચદ્રસૂરિજીએ કુમાર પાળને, તેમજ ત્રી હીરસૂરિજીના સિમ્ધ ઉપાધ્યાય ત્રી રાનિ ચંદ્રજી વગેરેએ અકમર ખાનશાપને ચમત્કાર બતાવ્યા આર્થ રોકગુપ્તે વાદીની વિદ્યા આમે મનમળે વિજય મેગયો આર્થવજ્રવામીએ વિદ્યામળે જોદ્ધ સન્યમા દેવમકાયથી પુષ્પો હાજર કરી શામનપ્રભાવના કરી અને અનેકને જન ત્વની પ્રાપ્તિ કરાવી

આ રીતે વિદ્યામત્રનો અતિ પ્રાચીનતા અને ચમત્કારિક ઇતિહાસકતા પ્રમાણસિદ્ધ છે એ સર્વ મનોમા શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર શિરોમણિમૂળ છે એના અનેક કારણો કહી શકાય

તેમકે (૧) ખુદ એ મત્રની ચૂલિકામાં જ 'પદમ હવર્ષ મ ગણ
કલુ છે (૨) એમાના પચ પગ્મેઠી-નમસ્કારના અક્ષરોને
સૂરિમન-વર્ધમાન વિદ્યા વગેરે અનેક વિદ્યામત્રોમાં પ્રથમ
રત્ન આપવામાં આન્યુ છે (૩) કષ્ટમય કે દીર્ઘસાધના
કર્તા વિના પણ નમસ્કાર મહામત્રના પ્રભાવથી અતિઆશ્ચર્ય
પ્ર. અને કટપનાતીન મહાન કાર્યમિદ્વિઓ અનેક સામાન્ય
તિર્થ ચ કે મનુષ્યને પણ થા છે સમગ્રીવિકાર નામનુ
મહાન હેરામર બધાવનાર રાજકુમારી પૂર્વ જીવનમાં સમગ્રી
પશુમાં પારધીના બાતો મરતી વેળા મુનિ પાનેથી નમસ્કાર
મહામત્ર પામી જાતી, અને એના પ્રભાવે રાજકુમારી થઈ
હતી તેમ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ પાસેથી સર્વ મરતા નમસ્કાર
મન પામી ધતોન્ક બન્યો હતો તેન ગમાયજમા એક
પ્રમગમાં બળ. મરતા નમસ્કાર મન પામી રાજકુમાર
બન્યાતુ આવે તે-૪ ગણમાં સીવ સીવડી નમસ્કાર મહા
મત્રના સ્મરણના પ્રસાને ગભ રાણી બન્યા હતા વર્તમાન
કાળમાં બનેલા પ્રભાવનો પૂર્વ ઉલ્લેખ કર્યો છે (૪) વિદ્યા-
મત્રોના પારગત ચો-પૂર્ણ પણ અ તે નમસ્કાર મહામત્રનું
સ્મરણ કહે છે (૫) સામાન્યથી મત્રતન વિદ્યાઓથી
અધ્યાત્મીએ દૂર રહેવાતુ છે, છતાં નમસ્કાર મહામત્રને
તો ખાસ જીવનમાં ઓતપ્રોત કરવાનો છે (૬) નમસ્કાર
મહામત્રના પુકળ કદપો છે, જેની સાધનાના વિવિધ અનેક
રૂપો એવા બતાવ્યા છે, કે સર્વ પ્રકારના ઈષ્ટ તથા ઈષ્ટિતો
માટે આ જ મહામત્ર બસ છે, એમ કહી ચકાવ. શ્રી મહા-
નિશીથ સૂત્રમાં આ મહામત્રનું ખાસ વિધાન હોવા સાથે પૂર્વ
આના પર વિસ્તૃત ભાષ્ય, ચૂલિ વગેરે હોવાનો ઉલ્લેખ છે

(૭) નમસ્કાર મહામત્રના પ્રથમપદે શ્રી અસ્તિત્વપર

મેહાના વાચક, અને મિદ્ધચક્રનો બીજમત્ર ‘ઘઘ’, એનું એકલાનું પણ પ્રલિધાન મકલ વિન્નનિવારક અને સર્વ દૃષ્ટ-અદૃષ્ટ ફલ આવક છે, એવું કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજે સ્વોપજ્ઞ શ્રી મિધ્ધહેમવ્યાકરણની જૃહ્દ્વૃત્તિમા કહ્યું છે ત્યાં જ મત્રનું પ્રલિધાન મ ભે-અભે જાને રીતે વિહિત કર્યું છે સભેદ એટલે, અર્હ કાગ સાથે ધ્યાતાનો આત્મત નિકટ મ જ ધ અર્થાત્ બીજઅક્ષરની મધ્યમા ચિન્તનરૂપે પોતાના ધ્યાતા આત્માને એ રીતે ધ્યાપરો, કે જેથી ધ્યેય જે મત્ર અને ધ્યાતા જે પોતાનો આત્મા, એ બેનો સર્વ બાહ્યથી ગાઢ મ જ ધ માય આ મ ભેદ પ્રલિધાન થયું અભેદપ્રલિધાન એટલે અર્હ પદ્ધતી વાચ્ય જે અરિકંત પરમેષી, એમની સાથે ધ્યાતા આત્માનો ચિતન દ્વારા એકીભાવ અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનરૂપી સૂર્યથી લોકલોકના સકલ પદાર્થનો પ્રકાશ ધરનારા, ૩૪ અતિશયથી પ્રમિદ્ધ મહિમાવાળા, આઠ પ્રાતિકાર્યથી વિભૂષિત, ધ્યાનાન્નિધી કર્મવતને બાગી ચૂકેલા, જ્યોતિસ્વરૂપ એવા પ્રથમ પરમેષી શ્રી અર્હાત્-મહારકને ચિતનમા પોતાના આત્માસાથે અભિજ્ઞ ભાવે યોજીને (એટલે કે જાણે પોતે જ એવા સ્વરૂપવાળો બન્યો છે, એવી આત્મભાવના કરી, અર્થાત્ એવું આતર સંવેદન કરીને) થતી મર્વ પ્રકારે ધ્યાનમય દશાને અભેદ પ્રલિધાન કહે છે કહ્યું પણ છે કે સ્વયં-દેવો મૂન્યા દેવ ધ્યાયેત્ સ્વયં ઇદદેવરૂપ બની ઇદદેવનું ધ્યાન કરવું ’ આ પ્રલિધાન અવશ્ય અદ્ભુત લાભદાયી છે

ઉપસહારમા જણાવવાનું કે પ્રકાશક તત્ત્વથી માત્રહ વિનતિ થતા શ્રી નમસ્કાર મહામત્રનું આતસક્ષિપ્ત સ્વરૂપ લખવામા આગ્યુ છે, એમાના કેટલાક પદેપદ ઉપર વિસ્તૃત વિવેચન, કેટલાક વિષયને સંગત દાર્શનિક

ચર્ચાઓ, ધારણાઓ કે દલીલ મનોરમ પ્રવૃત્તિઓ વિગેરે
આલેખવા જરૂરી છતાં સ્થગણકોએ અહિં આલેખી શકાય
નથી, તે અવમરે આલેખવાની મગલમય અભિલાષા
સાથે પ્રસ્તુત લેખમાં અજ્ઞાત પ્રમાણવશ ને કાંઈ શાસ્ત્ર
વિકલ્પ લખાયું હોય, તેનો મિથ્યાદુષ્ટિત દર્શિરમુ છુ

સિ

મુખ્ય, લાલમામ,
અચાંદ હા ૫
વિ સ ૨૦૦૮

મિદાનમહોદય આચાર્યેવ પૂ
ગુરુવર્ણી શ્રીમદ્ વિશ્વપ્રેમસૂરીશ્વરજી સિધ્ધાથ
મુનિ બાતુવિગલ



